

НАДПИС ВЪРХУ ЖЕРТВЕНИК ОТ ХЪЛМА ЦАРЕВЕЦ

Пепа Лунгарова

При консервационни работи, извършени от НИПК, под тронната зала на двореца на хълма Царевец са открити два надписа на старогръцки език, единият от които е върху посветителна ара с букраний. Арата е тристранна, изработена от доломитизиран варовик и е с размери: височина — 0,90 м, основа — 0,57/0,47 м, горна част — 0,55/0,45 м, ширина на средната и предна част — 0,44 м, а от двете страни — по 0,35 м. Основата и горната част са сложно профилирани, а ъглите са с акротери. Върху горната част е очертана окръжност с диаметър 0,32 м.

Първият ред на надписа е разположен в профила на горната част, вторият и третият са непосредствено под профила в централната част. Между третия и четвъртия се намира висок релеф със скулптиран букраний с препаска и гирлянд, който продължава в две страни: отляво в гирлянда има петлистна розета, а отдясно — кръгла розета, наподобяваща лавров цвят. Надписът е със следното съдържание:

ΔΠΟΚΚΟΝΝΩΙ
ΠΑΛΟΥΜΒΟΣΑΠΟΛΛΩ
ΝΙΔΟΥΝΙΚΑΙΕΥΣ
ΕΥΧΗΝ

Διὶ Ὀκκονηῶ
Παλούμβος Ἀπολλω-
νίδου Νικαιεύς
Ευχὴν

Превод: На Зевс Оконен
Палумб, син на Аполо-
нид Никеец,
изпълни оброк.

Височината на буквите в първия ред е 0,033 м, във втория — 0,024 — 0,019 м, в третия — 0,02 — 0,033 м и в четвъртия — 0,035 — 0,045 м. Между буквите няма интервали и разделителни знаци. Неравномерността във височината им показва, че надписното поле не е разчертавано предварително. В първия ред осмата, деветата и десетата, а в четвъртия — четвъртата и петата букви са в лигатура. В посвещението е използвана дативна конструкция.

С епитета *Οκκονηος* се среща посвещение на Зевс в надпис от Каменец и от В. Търново¹. Надписът от В. Търново е видян от Каниц в 1871 г., но впоследствие е загубен. За този епитет изказва мнение Seure², според който *οκονηος* или *οκοληνος* е еквивалент на *γεῖτων*. Към тракийските етнични имена Вл. Георгиев посочва и *οκκολ/νηνος*³. Култовите имена в индоевропейските езици той разпределя в пет категории, като към четвъртата отнася етничните имена, т. е. производните от името на селището, където се е намирало главното светилище на божеството⁴. Характерна за етничните тракийски имена е наставката *-ηνος*⁵. Тя се открива и в други епитети на божества като: *Σαλδηνος* (епитет на Асклепий, Хигия и Артемида — от Глава Панега), *Σαλδοκεληνος* (епитет на Асклепий и на Херос — от Глава Панега), *Σουιτουληνωι* (в надпис от Бобораци, Радомирско). С локален епитет се явява Зевс в надпис от Г. Оряховица — *Διζερανῶ*⁶. Добруски предполага, че *Οκκοληνος* е свързан с името на местността *Οκκολα*, а Тодоров извежда етимологията на този епитет от местностите “Окол-глава”, Горен и Долен Окол, макар че не е сигурен дали тези наименования са антични⁷. Прибавянето на тракийски епитети към името на гръцкото божество показва, че упражняването на тракийските култове е вървяло успоредно с почитането на гръцките и римските божества. В “Романизмът между Дунава и Балкана”⁸ Б. Геров пише, че “тракийските светилища на север от Балкана отрано са изпаднали под гръцко влияние, а през II век гръцкият език в тях се е затвърдил”. Докато “селското население през III век е говорило тракийски, романизираният или... елинизираният негов горен слой, заедно с градското население е говорил латински или гръцки, или пък и двата езика”⁹. Пак там, на стр. 331, той отбелязва “високото езиково ниво на гръцките надписи”, с което изключва възможността дедикантите да са от селското тракийско население. Според него “при Антонините и Северите преобладаващата част от заможното градско население има... източен произход”¹⁰. Богатата украса на посветителната ара от хълма Царевец доказва заможния произход на посветителя, а източният му произход е указан — *Νικαιεύς*. От издадените надписи на старогръцки език, открити в България, *Νικαιεύς*, *Νικεύς*, *Νεικαιεύς*, *Νεικαεύς* намираме още в три надписа от Сердика и в четири от територията на Никополис ад Иструм. “Малоазийците са произхождали предимно от гръцкото или елинизираниято население на градовете”¹¹, а “елинизираниято на местното тракийско население в Никея и Никомедия е станало през римско време”¹². Бащиното име на посветителя е гръцко — *Ἀπολλωνίδης*. Засвидетелствувано е още в пет надписа на старогръцки и в една епиграма като лично име¹³. В надпис 2155 от Спинопара то е бащино към личното име *Φλάβιος*, а посвещението е на Зевс и Хера с епитет тракийско етнично име. В статията си за Никополис ад Иструм Поултър дава процентна статистика

на личните имена: от 82 надписа, открити в Никополис ад Иструм и от некрополите извън градските стени, 47 % са римски, но вероятно някои са принаждали на траки¹⁴. Позовавайки се на Roxan, той пише, че в “помощните войскове части са набирани и траки през II век и не може да сме сигурни, че всички са запазили тракийските си имена”¹⁵. Личното име на посветителя на арата от хълма Царевец е Παλούμβος – име, което не е засвидетелствувано в надпис от нашите земи. В латински език съществителното palumbus (palumbes) означава “див гълъб”, а също е било и собствено име на известен гладиатор. Ако приемем, че името е римско, тракийският епитет и гръцкото бащино име водят до заключението, че бащата на посветителя е бил елинизиран трак, а самият посветител — романизиран. Касае се за процес на романизация на населението в територията на Никополис ад Иструм. “На Дунава или в селищата на юг от него малоазийците са подхвърлени на романизация, а в някои случаи, може би преди да е било завършено напълно елинизирането им”¹⁶. Романизацията е била повърхностна, което се потвърждава от гръцкия начин на именуване.

Две ари с букрании са открити на хълма Царевец при археологическите разкопки (1961 г.) на трикорабната базилика, които са служели за бази на дървени колони¹⁷. Мнението на Н. Ангелов е, че са използвани вторично. По стиловите си особености арите се датират към II — III век, а произходът им трябва да се търси в римска крепост, намираща се в близост до съвременния град В. Търново. Съществува предположение, че “след пренасянето на епископското седалище от Никополис ад Иструм в новопостроения град на хълма Царевец”, чийто живот се датира от византийския император Анастасий (491—518 г.) до император Ираклий (610—647 г.), “от вече разрушените сгради в Никополис ад Иструм, тук са били пренесени архитектурни елементи и детайли”¹⁸. Очертаната окръжност върху изследваната от нас ара показва, че тя е имала подобно предназначение. В близост до нея е открита още една тристранна с незавършен релеф отдясно, с букраний и гирлянд, но без надпис. До тронната зала отвън се намира друг жертвеник с подобна украса. При сравняването на трите жертвеника се установяват разлики в размерите (арата с надписа е най-висока и с по-голяма площ на горната и долната част) и в детайлите. Намиращият се отвън е с гирлянд от лаврови листа, привързан с ленти, без розети, а другият е с разположена между рогата розета. И трите са четиристранни за разлика от откритите при археологическите разкопки букрании, които са цилиндрични.

“Гирляндата е един от най-разпространените декоративни мотиви в римското изкуство... От II век вече е оформена и композицията между листната гирлянда, окачена на букрании, и междинна розета над дъгата”¹⁹. Розетата с висок релеф е типична за II век, а през III и IV век се губи или се третира

схематично²⁰. Намерените други два надписа с локалния епитет на Зевс — Б. Геров определя във времето на Северите²¹. В “Романизмът между Дунава и Балкана” той пише, че “предимно миналите през войската траки са издигали оброчни надписи”, а “в Никополис ад Иструм и неговата околност траките се явяват в надписите от последните десетилетия на II в.”²². Това мнение, както и стилните особености на украсата водят до извода, че изследваният жертвеник с надпис е от края на II в.

БЕЛЕЖКИ

¹ Michailov, Guéorgui. Inscriptiones inter Danubium et Haemum repertae. Serdicae, MCMLVIII, Vol. I — IV. 599, 718.

² Scure, G. Nikopolis ad Istrum, Etude historique et épigraphique. — Revue Arch. XII, 1908, p. 41, 42.

³ Георгиев, Владимир. Траките и техният език. С., 1977, с. 48.

⁴ Ibid., с. 56.

⁵ Ibid., с. 58.

⁶ Тодоров, Янко. Паганизмът в Долна Мизия (през първите три века след Христа). С., 1928, с. 41.

⁷ Ibid., с. 41.

⁸ Геров, Борис. Романизмът между Дунава и Балкана, Ч. II. — ГСУ, фф. XLVIII, 1952/1953, с. 328.

⁹ Ibid., с. 330.

¹⁰ Ibid., с. 340.

¹¹ Ibid., с. 346.

¹² Ibid., с. 341.

¹³ Михайлов, Георги. Гръцките епиграми от българските земи. — ГСУ, ИФФ, Т. XXXIX. 1942/43; Т. LX. 1943/44 г., 80а.

¹⁴ Поулър, Анджо. Никополис ад Иструм — анатомия на гръко-римския град. — Известия на Историческия музей. В. Търново, IX, 1994, с. 17.

¹⁵ Ibid., с. 17.

¹⁶ Геров, Борис. Цит. съч., с. 346.

¹⁷ Ангелов, Никола. Културни пластове преди изграждането на двореца. — В: Царевград Търнов. Т. I. С., 1973, с. 331.

¹⁸ Ibid., с. 72.

¹⁹ Димитров, Димитър. Надгробните плочи от римско време в Северна България. С., 1942, с. 75.

²⁰ Ibid., с. 336.

²¹ Геров, Борис. Цит. съч., Приложение.

²² Ibid., с. 347.

